

ANTİK YUNANDA KADIN OLMAK

DERYA KARAASLAN

SÜLEYMAN DEMİREL Ü. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özet

Kadın kavramı, doğası gereği en tartışmalı kavramlardan birisidir. Kadın konusu da, kavramın sahip olduğu hassas yapısının yanında tarihsel süreç içerisindeki “yaşanmışlığı” ve bunun bizlere bıraktığı miras sebebiyle önem kazanmaktadır. Söz konusu mirasa kaynaklık eden temellerden birisi de geçmiş dönemlerdeki “kadın algısı”dır. Bu çalışmamızda biz, antik yunan döneminde ve özellikle de Platon düşüncesinde kadının nasıl konumlandırıldığını ortaya koymak, kadını felsefi-düşünsel gelenek içerisinde yorumlamak olacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Platon, Kadın, Antik Dönem, Antik Yunan, Felsefe.

Abstract

The concept of “woman” is one of the most controversial concepts by its very nature. The subject of “women” along with the sensitive nature

of itself is gaining importance due to its experience and legacy left to us in the historical process. One of the fundamentals in which this legacy based on is the perception of woman in the bygone ages. This study aims to set forth how the woman positioned in Ancient Greek particularly in the thought of Plato and to interpret “woman” in terms of philosophical-intellectual tradition.

Keywords

Plato, Women, Ancient Process, Ancient Greek, Philosophy.

1. GİRİŞ

Tarihin kadın konusundaki en büyük trajedilerinden birisinin, ilk kategorik ayrımın “erkek” ve “kadın” olmak üzere “insan” kavramını sınıflandırmasıyla başladığını söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır şüphesiz. Anaerkil ve Ataerkil toplumsal yapıların bir devamı olarak oluşan toplumsal cinsiyet ayrımı kadının “üzgün” konumunu desteklemiş, kurulan erkek egemen yapılar ise zaman içerisinde kadını ve kadın konusunu arka plana itelemiştir. Tarihsel gelenek içerisinde ise kadın konusu, negatif bir mirasın oluşmasına konu olmuştur.

Söz konusu sonucun en büyük nedenlerinden birisi ise şüphesiz kadının toplum içerisindeki konumudur. Elimize geçen bilgilerin kesinliği ve güvenilirliği, kadının geçmişten günümüze taşıdığı izlerin silik olması ve kadın konusunun özgün ve kapsamlı çalışmalara çok az konu olması sebebiyle, tartışmalı bir hale gelmiştir. Bu nedenle kadınlarla ilgili kesin, güvenilir ve objektif bilgilere ulaşmak oldukça güçleşmektedir.

Kadının mevcut toplumsal yapılardaki konumu yalnızca modern dönemin bir çıkması değildir. Tarihsel süreç içerisinde de kadınlar, çoğu zaman ve çoğu toplumda sıkıntılı bir geçmişe sahiptir. Toplum içerisindeki konumları ve dönemin şartları gereği kadınların antik dönemlerde de şüphesiz fiziksel bir takım imkânlardan yoksun olduğunu belirlemek durumdayız. Bu gün için, kadınlar üzerine yoğun bir literal mirasın elimizde olmayışının sebeplerinden biri olarak, ifade edilen ontolojik olanaksızlığı zikredebiliriz. Bunun yanı sıra kadınlar, tüm insanlığı etkileyebilecek felsefi

bir miras oluşturma konusunda da bazı imkânsızlıklara sahip olagelmışlerdir. Dönemin şartları gereği kadınlar, sahip oldukları düşünceleri yazıya dökme, bu düşünceleri sistematik bir hale getirme ve gelecek nesillere aktarma konusunda, erkeklerin sahip olduğu imkân ve olanaklardan çoğu zaman yararlanamamışlardır. İfade edilen tüm güçlükler rağmen ortaya konulmuş orijinal metinler ise bir biçimde muhafaza edilmiş fakat muhafaza edilen bir kısım metinler de üzerinde yapılan bir takım oynamalarla ya tahrip edilmiş ya da kasten yok edilmişlerdir.¹

Bu durum bizlere bir tür ‘kadının algılanma biçimi’nin içeriğini sunmaktadır. Özellikle antik dönemde kadının toplum tarafından algılanış şekli, kadına karşı geliştirilen tutumun da şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu nedenle antik dönemde kadınların ortaya koyduğu felsefi mirasın yokluğunun en geçerli nedeni, kadının algılanma biçiminde saklıdır tespiti yerinde olacaktır.

Kadının toplum algısındaki ideal konumu ve reel durumu arasındaki uçurumdaki temel vurgular, kadının sahip olduğu doğal nitelikler üzerinden sürdürülürken, doğurganlık, kadına tarih içerisinde zorunlu bir rol vermede etkin bir nitelik olmuştur. Buradaki temel ayırım, kadının var olan doğal nitelikleri ile ideolojik konumlandırılışı arasındaki farkta saklı gibi görünmektedir.

Sahip olduğu “doğurganlık” özelliğiyle kadınlar, tarihin her döneminde çoğu zaman ilham kaynağı olmuş, insan neslinin devam etmesinde zorunlu bir halka olması nedeniyle de kutsal bir konuma yerleştirilmiştir. Fakat çoğu zaman kadının önemi, Antik Yunan’da bunun ötesine geçmemiştir.

Antik Yunanda kadın figürü, zayıflık-güçsüzlük fikriyle özdeşleşmiş, fiziksel doğalarındaki farklılıklar toplumsal algılarda karakter ve iradedeki güçsüzlüğe de kaydırılarak bir kabule dönüşmüştür. Bu nedenle kadınlar “doğaları” ile tanımlanmak yerine “kültüre girme yetenezsizlikleri” ile ve “hem idrak hem irade açısından zayıf yaratılışlı” olmalarıyla tanımlanmışlardır.²

¹ Ineborg Gleichauf, Anlamak İstiyorum: Kadın Filozoflar Tarihi, Çev. Leyla Uslu, (Ankara: Odtü Yayıncılık, 2007), s. 10.

² Richard Kieckhefer, Ortaçağda Büyü, Çev. Zariife Biliz, (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004), s. 283.

Yalnızca toplumsal algı içerisinde değil, aynı zamanda dinsel-kültürel yapı içerisinde de kadın, çoğu zaman “kötülük” düşüncesi ile ilişkilendirilmiş, “fitne”nin kaynağı olarak gösterilmiş, “lanetli Havva” olarak algılanmış, günahın faili olarak değerlendirilmiş ve ilk günahı işleyen insan olarak kurgulanmıştır. Bu doğrultuda oluşan algılama biçimi içerisinde kadın, günah işlemeye meyilli bir varlık olarak düşünülmüştür.³ Sözü edilen dinsel algılar ise zayıf ve suskun bir kadın algısını toplumsal bilinçaltına yerleştirmiş görünmektedir. İbnü'l-Cevzi'nin dahi “kadınlar ne zaman bir kötülükten alikonulsalar, o kaçınılmaz olarak yerine getirilecektir” demesi konunun nerelere kadar uzanabileceğini açıkça ortaya koymaktadır.⁴

Bu ifadelerde de görüleceği üzere kadın, kötülük ile ilişkilendirilmiş ve neredeyse çoğu zaman sözünü ettiğimiz kabuller rağbet görmüştür. Fakat tüm bu etkilerin dışında kadını, kendisine atfedilen etiketlerden soyutlayarak başlı başına tanımlayabilmek ve tartışabilmek bir zorunluluk olarak görünmektedir. Tarihi süreç içerisinde ise kadının konumu inceleyebilmek için kronolojik olarak ilk düşünürlerden başlayarak kadın hakkında ortaya konulmuş görüşleri belirtmek ve kadının felsefi gelenek içerisindeki iz sürümünü gerçekleştirmek gerekmektedir.

2. ANTİK YUNAN TOPLUMUNDA KADIN ALGISI

Antik Yunanda kadın ile ilgili bize ulaş an bilgilerin iki ana kaynağı vardır. Arkeolojik kazıların yanında elimize ulaşan metinler çerçevesinde antik döneme ilişkin bilgilere ulaşılabilir. Buradan hareketle antik dönemde kadının sosyal yaşamdaki konumu ve toplumsal hafızadaki algılanışı hakkında verilere ulaşmak mümkündür.

Antik dönemde kadın için söz konusu olan sınırlandırılması ve kısıtlanmış yaşam tarzının varlığı inkâr edilemez. Antik Yunanda kendisine biçilen rollerle yaşayan antik dönem yunan kadınları, hem yaratılış mitoslarında hem de geç dönem yunan mitolojisinde Helen'in neden olduğu savaşlarla birlikte

³ Fatmagül Berktaş, Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın, (İstanbul: Metis Yayınları, 1996) , s. 74.

⁴ Bkz. İbnü'l-Cevzi, Kadınlar Kitabı: Ahbar-un Nisa, Çev. Yusuf Ziyaoğlu, (İstanbul: Şule Yayınları, 2000), s. 14.

felaketin nedeni ve sebebi olarak gösterilmiştir. Bu çerçevede örneğin, Troya kentinin “kıta Yunanistan’ndan gelen Akhalar tarafından yerle bir edilmesi Helena yüzünden”⁵ meydana gelmiş bir olay olarak görülmüştür.

Antik yunan toplumunda kadınlar, doğumdan itibaren erkeklerden daha az itibar görüyorlardı. Hesiodos, Havva’nın bir görüntüsü olarak kabul edilen Pandora’yı adeta kötülüğün başlangıcı olarak kabul eder. Buna göre insanların tüm sıkıntılardan, kötülüklerden uzak bir şekilde yaşadığı Altın Çağ’ın sonunu getiren Pandora, bir kadındı. Pandora yüzünden yeryüzüne tüm kötülükler saçılmış, insanlar hastalıkların ve sıkıntılardan içine düşmüşlerdir. Hesiodos’un bakış açısına göre Pandora “bir fahişenin düşünce tarzı ve bir hırsızın doğal yapısına sahip”tir.⁶

Bir yunan mitolojisinde de aynı doğrultuda ütopyik bir biçimde kadınsız bir dünyanın tasarımına başvurulur. Dünyanın başlangıcında kadının olmadığı bir dünya tasarlanarak bir ütopya geliştirilir. Samsatlı Lukianos (M.S. 125?-195?) tarafından dile getirilen ve ayda var olduğu düşünülen Selenite toplumundan bahsedilirken, burada kadınlar doğal sistemin dışında tutulur. Bu çerçevede doğum olayı doğrudan kadınlardan ayrılarak erkeklere ait bir nitelik olarak varsayılır. Dolayısıyla doğum aracılığıyla dünyaya gelecek çocukların doğumu doğrudan erkekler üzerinden gerçekleşir. Kadına ait doğal bir unsur bulunmadığı gibi kadın kelimesi de Selenite toplumu tarafından bilinmemektedir. İdealize edilen bu toplum içerisinde erkekler yirmi beş yaşlarına kadar “gelin” olabilmektedir. Dahası evlenme yaşına gelen bir erkek yine doğal olarak başka bir erkekle evlenmek durumundaydı. Burada sözü edilen erkek “anne”ler, alışılmış bir şekilde çocuklarını karınlarından doğurmamaktadırlar. Bunun yerine baldırlarında meydana gelen şişkinliğin içerisinde çocuklarını taşırlar. Böyle bir durumda doğal bir doğum kanalından söz edilemediği için çocuklar, başkaları tarafından şişen baldırdan

⁵ Hesiodos, Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977), s. 201; Didem Demiralp, “İlkçağ Anadolu Efsanelerinin “En Güzel”i: Troyalı Helena”, Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt:4, Sayı:7 (2010), s. 201.

⁶ Hüseyin Kılıç, Antikçağdan Günümüze Batı’da Kadın ve Cinsellik, (İstanbul: Otopsi Yayınevi, 2000), s. 28.

yarılarak çıkartılırlar. Şişen baldır içerisinde çıkartılan çocuk, doğduğu anda cansızdır. Fakat daha sonra havayla temasa geçer ve ağzından giren hava sonucunda canlanarak doğum gerçekleşmiş olur. Mitolojinin devamında Seleniteler arasındaki Dentrith denilen bir ırktan daha bahsedilir. Dentrith'ler ise yine herhangi bir kadına ihtiyaç duymadan üremelerini ve çoğalmalarını gerçekleştirirler. Bu ırkta ise doğum, erkeğin üreme organının bir parçasının toprağa dikilerek büyümesi sonucunda meydana gelir. Meydana gelen doğum ağacı, yaprakları, dalları ve meyveleri olan bir ağaçtır. Meyveler zaman içinde olgunlaşır ve büyürler. Belirli bir olgunluğa erişen meyveler ise daha sonra başkaları tarafından dalından koparılır ve kabağı kırılarak içerisindeki çocuk çıkarılır.⁷

Sözü edilen mitolojik anlatım içerisinde doğurganlığın niteliği değişmiş, kadın ise var olan doğal sistemin dışına itilmiş görünmektedir. Mitolojiler aracılığıyla oluşturulan insanlar arasındaki hiyerarşide kadın eşitsiz bir durumda yorumlanabilmiştir. Zaman içerisinde ideolojik bir karaktere de bürünebilen bu bakış açısı “kadınların üreme kapasitelerine dayandırılan doğal farklılık söylemi” ile birlikte “cinslerin doğasına ilişkin dikatominin çerçevesini oluşturmuş ve erkeğin üstünlüğü ile kadının ikincil konumu bu dikatomi aracılığıyla” meşrulaştırılmıştır.⁸

Kadınlarla ilgili oluşturulmuş toplumsal hafıza, zaman içerisinde toplumsal ve bireysel uygulamalarda da karşılığını bulmuştur. Antik Yunan toplumunun savaşçı yapısı, zorunlu olarak erkeklerin kadınlara öncelenmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla, diğer konularda olduğu gibi eğitim konusunda da, erkek çocuklarının ve kız çocuklarının aldığı eğitimlerin farklılaşması doğal bir sonuç haline gelmiştir denilebilir. Bu çerçevede Antik Çağ'da erkek çocukları savaşçı birer birey olarak yetiştirilirken, kız çocukları da genel olarak ev kadınlığı ve annelik konusunda yetiştirilmeliydiler. Bunun doğal bir sonucu olarak kızların erken yaşlarda evlendirilmesinin normalleşmiş bir kabul olduğunu ifade etmek abartılı bir çıkarım olmayacaktır.

⁷ Georges Duby, Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere, Çev. Ahmet Fethi,, Cilt: 1, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005), s. 302.

⁸ Fatmagül Berktaş, Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın, s. 133.

Belirli bir olgunluk çağına gelerek evlenen Antik Dönem kadınları, içinde buldukları zorunluluklar evreninde annelik konusunda da belirli haklardan yoksundular. Bazı özel durumlarda kölelerden bile daha kötü durumda oldukları söylenebilir.

Bu gün bizler, kız çocuklarının öldürülmesi, gömülmesi ve terkedilmesi olgularının çok eski dönemlere kadar uzandığını görmekteyiz. Bu tarz gelenekler özellikle eski yunan toplumlarında da görülen bir uygulamaydı. Antik Yunan toplumunda bir kadının “doğurduğu çocuk kucağından alınabilmekte ve güçsüzdür gerekçesiyle boğazlanabilmekte veya sağlıklı bir bebekse derin bir su çukuruna atılarak öldürülmekte ve anneye dahi hiçbir söz hakkı bırakılmamaktaydı.”⁹

Bu zor şartları atlatarak evlilik çağına kadar ulaşmış kızlar ise yine bir takım zorlukların içerisinde var olmak durumundaydı. Özellikle evlilik konusunda kadınlar, erkeklere göre öncelenen bir konumda değildiler. Erkeklerin verdiği kararlar çerçevesinde ve onların izah ettiği ölçüde evlenirlerdi. Toplum ve aile içerisinde söz sahibi olmamaları sebebiyle genç yaşta evlendirilmeleri uygun görülür, evlendikten sonra da rahatlıkla evlilikleri sona erdirilebilirdi. Kadının çocuk doğurmaması veya kısır olması gibi sebepler ise geçerli boşanma nedenleri arasında ifade edilebilirdi. Boşanmanın kadın için söz konusu edilen olumsuz tarafı, tek taraflı olarak gerçekleştirilebilmesiyle ilgilidir. Bu durumda koca, kadını tek taraflı olarak boşayabiliyordu. Fakat bazı durumlarda da kadının isteğiyle boşanmalar gerçekleşmiştir. Çok az gerçekleşen bu gibi durumlarda ise kadının isteği üzerine yasalar işletilir ve eğer de olsa boşanmalara izin verilirdi.¹⁰

Antik dönem Yunan toplumunun kadın ile ilgili tüm bu intibalarını Hesiodos’un şu sözleri özetler niteliktedir:

“Takıp takıştırıp, kızı**nı sallayıp
Aklını çelmesin kadının biri

⁹ Bertrand Russel, Batı Felsefe Tarihi (Antik Çağ), Çev. Muammer Sencer, (İstanbul: Say Yayınları, 1969), s. 181.

¹⁰ Ney Bendason, Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları, Çev. Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), s. 29.

Gözü ambarındadır diller dökerken sana
Ha kadına güvenmişsin, ha bir hırsıza...
Vakti zamanı gelince bir kadın al,
Kız oğlan kız al ki
Doğru bildiğin yola sokabilesin onu...
Erkek için en büyük nimet, iyi bir karısı olmaktır bu dünyada
En büyük mutsuzluk da kötü karısı olmak
Bir karı boğazından başka şey düşünmez,
Ve erkeği ne kadar güçlü olursa olsun,
Çırasız yakar onu erkenden yıpratır...”¹¹

3. PLATON DÜŞÜNCESİNDE VE ONUN İDEAL DEVLETİNDE KADIN

Bir düşünürü içinde büyüdüğü kültür ortamından ve yaşadığı toplumsal hayattan kopararak anlamak neredeyse imkânsızdır. Her birey, düşüncesinin her evrensinde çevresinde meydana gelen siyasi ve sosyal olaylardan etkilendiği gibi içinde yaşadığı toplumun değerlerinden ve kabullerinden de zorunlu olarak etkilenecektir. Böyle bir durumda insan, toplumsallaşarak elde ettiği kültürel mirası hem kendi yapıtlarına yansıtacak hem de bunu zorunlu olarak gelecek nesillere aktaracaktır.

Konumuz içerisinde söz konusu edilen Yunan düşünürü Platon da böyle bir toplumsal yapı içerisinde dünyaya gelmiş, milattan önce 427 ile 347 yılları arasında yaşamıştır. Dönemin soylu bir ailesinde dünyaya gelmiş ve yaşamı boyunca iyi bir eğitim görmüştür. Yaşadığı yüzyılda Platon, bu tarihe kadar birikmiş büyük bir felsefi ve kültürel mirasa da sahip olmuştur.¹²

Platon’un meydana getirdiği eserleri incelerken, zorunlu olarak ortaya çıkan metinler içerisindeki toplumsal izlere maruz kalmaktayız. Platon da, diğer tüm düşünürler gibi, içinde yaşadığı kültürel mirasın dışında düşünme imkânına sahip değildi elbette.

¹¹Hesiodos, Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, s. 41 .

¹²Mustafa Namık, Eflatun, (İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1933), s. 11 vd.

Platon'un, içinde yaşadığı toplumu gözlemlemediği varsayılmaz. Dolayısıyla Platon, kadınların toplum içerisinde sahip oldukları konumun da farkında bir düşünürdü. Buna ek olarak Platon, kadınların içinde buldukları durumun değiştirilmesinden ziyade, kadın ve erkeğin aynı toplumda birlikte yaşamasından yana bir tutum takınmıştır. Her ne kadar Platon, kadının ruhunun erkek ruhuna kıyasla daha aşağı bir konumda olduğunu kabul etmiş olsa bile¹³, kadınların toplum içerisindeki mevcut durumundan da rahatsızdır. Burada sözünü ettiğimiz rahatsızlığı, günümüzde oluşmuş bir düşünsel rahatsızlık olarak algılamamak gerekmektedir. Çünkü Platon'un eleştirileri yoğunluklu olarak kadının toplum içerisindeki durumuyla ilgili gibi görünmektedir.

Antik dönemde kadın algısının reel durumunu burada, sürekli olarak göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Zira Platon, kadınlara yönelik bir takım övgüler dile getirdikten hemen sonra onların erkeklerden daha aşağı, daha akılsız ve daha bilgisiz olduklarını da dile getirir. Özellikle Timaios diyalogunda tanrıların erkeği ve kadını yaratırken, erkek cinsinin kadına göre daha üstün tutulduğu açıkta ifade edilir. Varlık hiyerarşisinde ise kadın, köle ile hayvan arasında bir konuma yerleştirilir.¹⁴

Şölen isimli diyalogunda da Platon, kadınların fiziksel güç anlamında erkeklerden daha zayıf olmasının yanında akıl gücü bakımından da erkeklerden daha aşağı bir konumda olduğunu ifade etmiştir. Kadınların sahip oldukları bu güçsüzlük, ona göre baş edilmesi gereken bir sorundur. Erkeklerle yönelik bir nasihat olarak Platon, onların kadınlara güvenmelerini, kadınlarda ortaya çıkabilecek bilgi eksikliklerini ortaya çıkarmamak için çaba sarf etmeleri gerektiğini, dolayısıyla erkeklerin kadınlarıyla sonuna kadar ilgilenmeleri gerektiğini belirtmiştir.¹⁵

Platon'un kadınla ilgili düşüncelerine özetle bakacak olursak, onun kadınlarda doğurganlığı önemseydiğini söyleyebiliriz. Kadına gösterilen saygı,

¹³Bkz. Platon, Timaios, Çev. Erol Güneş ve Lütfi Ay, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001), 42 a-d. (Buradan sonra Platon'a yapılan atıflarda uluslararası tasnif esas alınacaktır.)

¹⁴Platon, Timaios, 42 a-d.

¹⁵Platon, Şölen, Çev. Cenap Karakaya, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2000), 182 a vd.

onun üretkenliğiyle ilgilidir. Onun bu düşüncelerini Yasalar kitabında ve Devlet diyalogunda görmek mümkündür.

Platon'un ideal devletinde kadına verdiği değere değinmeden önce, ideal devletin aşamalarını, böyle bir devletin gerekliliğinin nedenlerini, yönetim biçimini, hiyerarşisini ve devletin içeriğini kısaca gözden geçirmek gerekmektedir.

Platon, ideal devletini tasarlarken insandan hareket ederek bir 'birlik' ortaya koymaya çalışır. Ona göre insan, devleti oluşturan en temel birimdir. Dolayısıyla Platon, devleti meydana getiren insan ile devletin temel özelliklerinin aynı paralellikte olması gerektiği düşüncesinden hareketle, insana ait bir takım özellikleri sıralar. Buna göre insanda bilgi edinen, isteyen ve öfkelenen olmak üzere üç yön vardır. Bu üç yön, devletin oluşum şekline de ışık tutmakta ve ortaya ideal bir devletin ana çizgilerini çıkarmaktadır. İnsanın özelliklerine göre oluşturulan bir devletin yönetim biçimi de aynı doğrultuda şu şekilde biçimlenmelidir: Besleyiciler takımı, koruyucular takımı ve yöneticiler takımı.¹⁶

Yukarıda yapılan tasnifte besleyiciler, toplum yaşamının maddi temellerini oluşturmaktadırlar. Koruyucular ise yasaların yürütülmesini ve devletin varlığının işlerlik kazanarak korunmasını sağlamaktadırlar. Yöneticiler sınıfı da bilgi ve düşünceleriyle yasaları yapacak, bunun yanında devleti yönetecek şartların oluşmasına imkân sunacaklardır.¹⁷

Platon'un ideal devletin içinde filozoflar önemli bir rol oynamaktadır. Ona göre, tıpkı bir insanın iyi ve mutlu olabilmesi için yiğitlik, ölçülülük, bilgelik ve adalet erdemlerinin olması gerektiği gibi devlet de aynı erdemlerle toplumsal bir mutluluğa ulaşabilecektir. Onun ideal devletinde göz önünde bulundurduğu durum tamamen ahlaki bir idealdir ve toplumla ilgili olabilecek tüm işler ise filozoflara bırakılmıştır. Bir anlamda toplumun tüm acılarını ve ıstıraplarını dindirecek bir organ olarak filozofluğu gören Platon, bir toplumda filozof olmadıkça sözü edilen ideallere ulaşmanın

¹⁶Platon, Devlet, Çev. Hüseyin Demirhan, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2002), 473 d.

¹⁷Platon, Devlet, 473 d vd.

zorluğundan söz eder.¹⁸ Hayatın tamamını kapsayacak olan ideal bir devlet ise bünyesinde bilimi, eğitimi, dini, sanatı, aileyi ve evliliği de barındıracak, zorunlu bir biçimde bunları bir düzene sokacaktır. Toplumun bir parçası olarak kadın da, filozoflar tarafından düşünülmesi gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Platon'un bu noktadan kadınlara bakışı bir filozof olarak ideal bir devlette konumlandırılmış kadına bakış tarzıdır. Böyle bir açıdan konuya bakıldığında Platon, erkekle kadın arasında yaratılış bakımından bir takım farkların olduğunu peşin olarak kabul eder.¹⁹ Örneğin, Platon'a göre kadının doğurması özelliği başlı başına kadına özgü bir durumdur.²⁰ Buna ek olarak fiziksel açıdan da erkeğin kadına üstün olduğunu savunan Platon, kadının erkekten daha güçsüz olduğunu ifade ederek "...her işte erkek kadından çok üstündür denilebilir"²¹ şeklinde bir yargıyla düşüncesini ortaya koyar. Bu durum ideal devlet içinde kadının konumunun da bir tespittir aslında.

Platon, kadın ile erkeğin, doğası gereği birlikte işler yapmaları, kadının da erkek gibi tüm işlere katılımının doğal bir zorunluluk olduğunu dile getirir. Burada kadın için en büyük sorun, daha zayıf bir yapıda olmasıdır.²² Platon tarafından fiziksel özellikler üzerinden yürütülen bu tartışma, bir sonraki aşamada yetenekler konusunda da devam ettirilir. Onun kadınlar ile ilgili ifade edilen tespitleri, ideal devlette kadının konumlandırılması noktasında karşılığını bulacaktır.

Buradan hareketle söyleyebiliriz ki, kadının sahip olduğu yeteneklerin Platon için önemi, kadının ideal devlet içerisindeki konumunu belirleme kaygısından kaynaklanmaktadır. Zira ona göre, toplumu bir arada tutan ve onun devamını sağlayan unsurlar arasında ifadesini bulan eğitim ve diğer konularda da kadın aktif bir biçimde sürecin içerisinde yer almalıdır. Platon, erkeğin aldığı eğitimin aynısının kadınlar üzerinde de uygulanabile-

¹⁸Platon, Phaidon, Çev. Hamdi Ragıp Atademir ve Kemal Yetkin, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001), 84 a-b, 83 b, 68 c.

¹⁹Platon, Devlet, 453 b.

²⁰Platon, Devlet, 454 e.

²¹Platon, Devlet, 455 d.

²²Platon, Devlet, 455 d.

ceği düşüncesini, kadının doğuştan getirdiği yetenekleriyle ilişkilendirerek belirler.²³

Gelinen noktada dikkat çeken husus, kadınların doğuştan fiziksel olarak güçsüz kabul edilmelerine rağmen, eğitimler konusunda erkekler ile eşit olabilmeleri durumudur. Nasıl oluyor da doğuştan daha aşağı konumda kabul edilen kadın, daha üst konumda olan erkekler ile aynı seviyede eğitim alabiliyor sorusunun cevabı, Platon'un kadınları yetenekleri bakımından sınıflandırmasında saklıdır.

Platon, doğuştan getirilen yetenekler konusunda kadınlar ile ilgili genellemeleri her zaman kullanmaz. Var olabilecek istisnaları da dikkate alarak, kadınların da yaratılıştan “hekimliğe ya da müziğe yatkın olanları vardır, olmayanları vardır”²⁴ diyen Platon, görev ve eğitim dağılımının temeline doğal yetenekleri koymak ister.

Erkekle aynı yaratılışa sahip olan kadın da, erkekler gibi, müziğe, silah kullanmaya, jimnastiğe ve ata binmeye yetenekli olarak var olmuşlardır. Böyle bir konumlandırmada kadın, erkek gibi her işi yapabilecek donanımda bir varlık olarak kabul edilir. Buna göre, doğaları gereği yetenekleri uygun olan kadınlar, aynı yetenekle dünyaya gelen erkeklerle birlikte aynı eğitimi alabileceklerdir. “...Aynı yaratılışlara aynı işleri vermek gerekir”²⁵ diyen Platon, tabiatına ve doğal yeteneklerine uygun olduğu takdirde kadınlara da koruyucu eğitim verilebileceğini savunur. Ona göre bir kadının koruyucu olarak yetiştirilebilmesi için erkeğe verilen eğitimin aynısının kadına da verilmesi gerekmektedir.²⁶

Yukarıda ifade edilen tüm düşünceler sıralandığında toplum içerisinde kadına verilmesi düşünülen statünün doğrudan kadının özellikleri ve yetenekleriyle ilgili olduğu görülecektir. Platon'a göre kadın da erkek gibi bir yaratılışa sahip olmakla birlikte fiziksel olarak aralarında farklar vardır. Fakat buna ek olarak yetenekleri bakımından kadınlar, erkeklerle

²³Platon, Devlet, 456 b.

²⁴Platon, Devlet, 455 e.

²⁵Platon, Devlet, 456 b.

²⁶Platon, Devlet, 456 d.

aynı işi yapacak doğaya sahipse, erkeklerle aynı eğitimi alabileceklerdir.

Bu doğrultuda Platon, kadının toplum içerisindeki pasif konumunun iyileştirilmesi için onun toplum içine aktif katılımının sağlanması gerektiğini düşünür ve tasarladığı ideal devletinde kadınlara bir takım görev ve yükümlülükler vermeyi uygun bulur. Kendisine verilen görevi doğrultusunda devlet içerisinde yer alacak olan kadın, doğal olarak annelik görevini her zaman yerine getiremeyecektir. Böyle bir durumda kadına ait temel görev olarak kabul edilen annelik, görev dağılımında başka görevliler tarafından yerine getirilecektir. Bu durumun zorunlu bir sonucu olarak, Platon'un ideal devletinde çocuklar annelerinden ayrılarak görevlilere teslim edilecek ve bakımını görevliler üstlenecektir. İdealize edilen bu devlet şeklinde kadın, çocuğa bakma işi ile uğraşmayacak, “yirmisinden kırkına kadar devlete çocuk doğuracak”²⁷ ve devlette üstlendiği görevleri yerine getirecektir.

Sözü edilen durum içerisinde çocuklar doğrudan anneye bağlı olmamaktadır. Aksine çocuklar devletin görevlendirdiği kişiler tarafından bakılmakta, başka bir deyişle devlete ait bir hale gelmektedir. Sayılan gerekçeler sebebiyle yalnızca çocukların değil kadınların da “ortak” oluşu düşüncesini ileri süren Platon, koruyucu olarak yetiştirilen kadınların ve onlardan doğacak çocukların ortaklığı düşüncesine sıcak bakar. Bunun gerçekleştirilmesi zor bir ideal olduğunu da kabul eden Platon, “savaşçılarımızın karıları hepsinin arasında ortak olacak; hiçbiri bir erkekle ayrı oturmayacak, çocukları da ortak olacak. Ana baba çocuğunu, çocuk ana babasını tanımayacak” diyerek devletin daha sağlam temellere oturacağını düşünmektedir.²⁸ Zira Platon'a göre kadın ve çocukların ortaklığında, insan türünün neslinin iyileşmesi için en iyilerin birlikte olması gerekmektedir.²⁹

Buradan hareket ederek söyleyebiliriz ki, Platon en iyi insanların, dolaşısıyla en iyi savaşçıların birlikteliği düşüncesinin bir sonucu olarak onlardan doğacak çocukların da iyi olacağı fikrine sıcak bakmaktadır. Bu açıdan

²⁷Platon, Devlet, 460 e.

²⁸Platon, Devlet, 449 c-d, 457 d.

²⁹Platon, Devlet, 459 a-d.

bakıldığında Platon'un, neslin bozulmasına karşı olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Buna ek olarak kadınlar, toplum içerisinde kendi doğaları ile ilgili işlerde de işlevsiz değildir. Erkeklerle ait işler konusunda yetenekli olan ve bu doğrultuda eğitime tabi tutulan kadınların yanında, yalnızca kadınlara özgü işler konusunda yetenekli olan kadınlar da kendi uzmanlık alanlarında yetiştirilebileceklerdir. Örneğin ebelik sanatının, kadının iyi yönünü teşkil ettiğini düşünen Platon, kadınların doğum gibi işlerde bir ustalığa sahip olduklarını, bunun yanında evlenmeye uygun olan kızların ve erkeklerin bu isteklerinde aracılık ettikleri hususunda da olumlu düşüncelere sahiptir.³⁰

4. SONUÇ

Her tarihsel dönem kendi şartları içerisinde değerlendirilmelidir. Çalışmamıza konu edilen Antik Yunan döneminde kadının konumu ise yine aynı şekilde kendi tarihselliği içerisinde değerlendirildiğinde, kadının değeri, kadına biçilen roller, kadının toplumsal yaşamda belirleyici olamayışı ve kadının kimliksizliği genel olarak ataerkil toplum yapılarının ortak problemi olarak ortaya çıkmıştır. Bu tarihsel dönemin bir parçası olarak Platon'un ve Sokrates'in yaşadığı dönem de aynı problemler yaşanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında kadınların Platon felsefesindeki yeri, aynı zamanda onların tarih içerisindeki edilgin konumlarını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Fakat bir konu olarak kadının felsefi metinlerde yer alması, şüphesiz üzerinde tartışma imkânını da ortaya çıkarmıştır. Geçmişten günümüze kadar devam eden tartışmalar, beraberinde kadının konumunu zaman içerisinde güçlendirmiş ve tarihin bir mirası olarak günümüz kadın algıları ortaya çıkmıştır.

Düşünsel anlamda bir geleneği bize taşıyan Platon'un eserlerine baktığımızda, dönemin geçmişten günümüze yansıyan izlerini görmek mümkündür. Düşünceleriyle tüm felsefe tarihinde büyük etkilere sahip olan Platon, tasarladığı ideal devlet düzeni ve bu düzen içerisindeki görev dağılımlarıyla

³⁰Platon, Phaidros, Çev. Hamdi Akverdi, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1943), 240 b.

da sonraki dönemleri etkilemiştir. Sözü edilen ideal tasarımlar içerisinde kadının da ayrı bir yeri ve önemi vardır.

Bu çerçevede Platon, ortaya ideal bir devlet koyarken, devletin devamlılığı ve mutluluğu için zorunlu olarak kadın konusunu da tartışmalarına dâhil etmiştir. Kadının doğurganlık özelliğinin bir toplumun geleceği için vazgeçilmez önemi, onun felsefesinde belirli bir yapıya büründürülerek sistematik hale getirilmiştir. Devlet tarafından verilen eğitim sistemi içerisinde kadınlar da dâhil edilmiş, toplumun erkeklerinin aldığı bir takım eğitimlerden kadınların da almalarına imkân tanınmak istenmiş, yetenekli olanların ise yetenekleri ölçüsünde doğalarına uygun işlerde istihdamı öngörülmüştür. Fakat tüm bunların yanında kadınların devlete çocuk kazandırması, ev işleriyle ilgilenmeleri temel görevleri arasında her zaman var olmuştur. Buna göre ideal bir devlette bir kadının yapacağı şey, ilk olarak çocuk doğurmak, sonrasında ise erkeklerle birlikte yapabileceği her işi yapmak olmuştur. Sözü edilen tüm iş bölümlerinde erkeğin üstünlüğü her zaman vurgulanmakla birlikte, kadına verilen görevler sıralanırken ortaya ideal bir devlette var olması düşünülen ideal bir kadın portresi çıkarılmıştır.

Dışarıdan bir gözle bakıldığında Platon, ideal devletin yapısı içerisinde kadına, o zamana kadar sahip olmadığı bir takım hakları verdiği söylenebilir. Bu konuda eleştiri konusu yapılabilecek durum, kadının yine o zamana kadar olduğu gibi yine aktif bir konumda değil, yönlendirilen, yönetilen, devletin devamı ve mutluluğu için kullanılan bir araçtan öteye geçmediğini söylemek doğru olacaktır. Bu durumun, Antik dönemin yalnızca kadınlarla ilgili yargıları için geçerli olduğunu söylemek ise haksızlık olacaktır. Bunun yanında Antik dönemdeki kadın algısının günümüzdeki modern algıyla kıyaslanması da elbette yanlış olacaktır. Fakat geçmişte yapılan her olumlu düşünce ve eylemin sonraki dönem algılarında olumlu gelişmelere kaynaklık ettiği de gözlerden kaçırılmamalıdır.

Kaynakça

Bendason, Ney, Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları, Çev. Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994)

- Berktaş, Fatmagül, Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın, (İstanbul: Metis Yayınları, 1996)
- Demiralp, Didem, “İlkçağ Anadolu Efsanelerinin “En Güzel”i: Troyalı Helena”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7 (2010), ss. 201-213.
- Duby, Georges, Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere, Çev. Ahmet Fethi, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt: 1, 2005)
- Gleichauf, Ineborg, Anlamak İstiyorum: Kadın Filozoflar Tarihi, Çev. Leyla Uslu, (Ankara: Odtü Yayıncılık, 2007)
- Hesiodos, Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977)
- İbnü'l-Cevzi, Kadınlar Kitabı: Ahbar-un Nisa, Çev. Yusuf Ziyaoğlu, (İstanbul: Şule Yayınları, 2000)
- Kılıç, Hüseyin, Antikçağdan Günümüze Batı'da Kadın ve Cinsellik, (İstanbul: Otopsi Yayınevi, 2000)
- Kieckhefer, Richard, Ortaçağda Büyü, Çev. Zarife Biliz, (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004)
- Namık, Mustafa, Eflatun, (İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1933)
- Platon, Devlet, Çev. Hüseyin Demirhan, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2002)
- Platon, Phaidon, Çev. Hamdi Ragıp Atademir ve Kemal Yetkin, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001)
- Platon, Phaidros, Çev. Hamdi Akverdi, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1943)
- Platon, Şölen, Çev. Cenap Karakaya, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2000)
- Platon, Timaios, Çev. Erol Güneş ve Lütfi Ay, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001)
- Russel, Bertrand, Batı Felsefe Tarihi (Antik Çağ), Çev. Muammer Sencer, (İstanbul: Say Yayınları, 1969)